

Bir Yapı Çözümlemesi

"Beykoz, İshak Ağa Çeşmesi"

Doç. Dr. Demet Binan

Yrd. Doç. Dr. Tülay Çobancaoğlu

Arş. Gör. Burcu Büken Cantimur

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı

Giriş

İshak Ağa Çeşmesi, inşa edildiği 1159 (M. 1746) yılından günümüze çeşitli nedenlerle oluşan bozulmalar ve onarımlar sonucu değişerek gelmiştir. Bu çalışmada, yapının çevre ve mimarî özellikler açısından geçirdiği evreler ve onarımlar, ulaşılabilen yazılı ve görsel kaynakların değerlendirilmesi ile ortaya konularak, yapı tanımlaması ve çözümleme denemesi yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının Tarihiçesi

Çeşme suyunun varlığı Bizans Dönemi'nden beri bilinmektedir (Konyalı 1956, 2652). İncelenen kaynaklarda, çeşmenin ilk defa I. Süleyman ve II. Selim'in Hasodabaşısı olan ve İstanbul'da Odabaşı Çarşısı'nda camisi bulunan Behruz Ağa tarafından, bugünkü şekliyle inşasının ise I. Mahmud zamanında Gümrük Emini İshak Ağa tarafından yaptırılmış olduğu belirtilmektedir (Nirven 1946, 235). Konyalı da burada ilk çeşmenin, Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde sarayda Hasodabaşı olan ve Mimar Sinan'a İstanbul'da Şehremini

Bucağı'nda Macuncu civarında cami, mektep, çeşme ve çarşı yaptırmış olan Behruz Ağa (Hicri 970-Miladi 1562/63 yılında vefat etmiştir) tarafından yaptırıldığını belirtmektedir (Konyalı 1956, 2652). Behruz Ağa'nın diğer eserleri gibi bu çeşmeyi de Mimar Sinan'a yaptırdığı düşünülmekle birlikte Sinan'ın yaptığı yapıları içeren listede, bu çeşmenin adı yoktur. Aynı kaynaktaki çeşmenin yanındaki tek hamam ile başka yapıların bu çeşmeye gelir olarak vakfedildiğinden bahsedilmektedir. O. Bayrak ve Konyalı bu çeşmenin mimarı olarak Mimar Sinan'ı göstermekle birlikte bu konuda dayanakları olmadığını belirtmişlerdir (Bayrak 1982, 306). Kömürçiyen'in (1988) İstanbul Tarihi kitabında, 17. asırda Beykoz İskelesi'nin yanında, üstünde Rumca yazılarla haç şekilleri bulunan, yerden fıskıran bir suyun görüldüğü eski bir su haznesinin varlığından bahsedilmektedir (Kömürçiyen 1988, 46). Bu yer eğer araştırma konusu olan çeşmenin olduğu yer ise, kaynaklar arasında çelişki ortaya çıkarmaktadır. Söz edilen çeşme Beykoz'da başka bir yerdeki çeşme de olabilir.

Özet:

Bizans Dönemi'nde suyunun varlığı bilinen İshak Ağa Çeşmesi, bugünkü şekli ile Gümrük Emini İshak Ağa tarafından H. 1159 (M. 1746) yılında Beykoz eski iskele meydanı karşısında yaptırılmıştır. Bugün meydan çeşmesi özelliğinde olan bu önemli yapı, yapıldığı dönemden günümüze, geçirmiş olduğu onarımlarla bugünkü mimari görünümünü kazanmıştır. Bu çalışmada, İshak Ağa Çeşmesi'nin ilk yapımından günümüze kadar geçirmiş olduğu değişim evreleri mimari açıdan irdelenerek, bir tarihsel çözümleme çalışmasına gidilmiştir. Elde edilen bulgular cephe ve plan çizimleri ile desteklenerek, çeşme yapısının, ilk yapımı, 1940'lı yılları ve günümüzdeki konumu, çevre ve mimarî özellikleri açısından yapısal çözümleme denemesi yapılmıştır. Bu tarihsel gelişim içindeki çözümlenmeler ve günümüzdeki durumu doğrultusunda geleneksel çeşme yapısının restorasyonuna yönelik kriterler saptanmıştır.

Summary:

The İshak Ağa fountain, the water of which had been known to exist since the Byzantine period was founded by İshak Ağa – the Director of Customs in H. 1159 (AD. 1746), facing the old square near the quay in Beykoz. This important monument that has become the fountain of the square today, has gained the appearance of today after the restorations it had passed through since its foundation date.

In this research, the stages of change the İshak Ağa Fountain has gone through since its erection date have been examined in the aspect of architecture and a historical analysis has been made. The data obtained was supported with facade and plan drawings; so a structural analysis has been tried to be made in the aspect of condition of the fountain during the first construction period, in 1940s and today, and environmental and architectural features. The criteria for the restoration of the fountain have been found out in the direction of the historical development analysis and the condition today.

Anahtar kelimeler:

Çeşme, İshak Ağa Çeşmesi, Önçeşmeler, Beykoz, Tarihsel Çözümleme

Keywords:

Fountain, İshak Ağa fountain, Önçeşmeler fountain, Beykoz, Historical development analysis

Resim: 1
Gravür
(Raczynski 1824, 73)

Kubbeli ve birkaç lüleli olarak tanımlanan bu çeşmenin, I. Mahmut tarafından harap ve suyu azalmış durumda iken, Tokat Kasrı yeniletilirken Sadrazam Seyid Hasan Paşa'ya yeniden yapılması emredilmiştir. Hasan Paşa tarafından bu görev, İstanbul Gümrük Emni İshak Ağa'ya verilmiş, yeni bir mimarî üslupta yapımına başlanmıştır. Aynı tarihlerde Sadrazam Hasan Paşa'nın sürgüne gitmesi sonucu çeşmenin tüm masrafları İshak Ağa tarafından tamamlanarak, inşaat bitirilmiştir (Konyalı 1956, 2653).

Çeşmenin banîsi, çeşme üzerinde yer alan kitabesinde: "Sahib-ül hayrât vel-hasenât Es-Seyyid İshak Ağa Emin-i Gümrük-i Asitâne sene 1159" olarak yazmaktadır (Affan 1993, 433). Çeşmenin banîsi olan İshak Ağa, vefat tarihi olan H. 1176 (M. 1762) tarihine kadar Gümrük Eminliği'nden birkaç sene ayrılmış, bu arada Silahtar Mehmet Paşa'nın Kapı Kethüdalığı ve Üsküdar'da Ayazma Cami'nin inşası sırasında Bina Eminliği gibi görevlerde bulunmuştur.

İshak Ağa için Sicill-i Osmani'de çok cömert olduğu ve adamlarının da kendisi

sayesinde zengin oldukları belirtilmektedir. Ayrıca Avrupa'dan mal getirip ticaret yaptığı ve yabancılardan politik bilgiler alıp devletin üst kademesine aktardığı yine onunla ilgili bilgiler arasındadır. Kaynaklarda, kendisinin cömertliği yanında, en büyük özelliğinin eğlenceye düşkünlüğü olduğu da aktarılmaktadır (Süreyya 1996, 802-803). İshak Ağa'nın Beykoz'da kendi adıyla anılan diğer çeşmeleri: Beykoz İshak Ağa Çeşmesi (On Çeşmeler) (1746), Beykoz Akbaba Yolundaki Çeşme (1752), Beykoz Yalıköy Yolu'ndaki mescid önündeki çeşmedir (1741) (Affan 1993, 430-433).

I. İshak Ağa Çeşmesi İlk Yapım Özellikleri

Konum ve Çevre Özellikleri

İshak Ağa Çeşmesi'ne ait bulunan en eski görsel doküman, yapının 1824 yılına ait Raczynski'nin 'Malerische Reise' adlı kitabında yer alan gravürdür (Raczynski 1824, 73), (Resim 1).

Gravürde, çeşmenin bir bahçe içinde yer aldığı görülmektedir. Etrafı ağaçlar ve yoğun yeşil doku ile çevrili bir şekilde resmedilmiştir. Çeşmenin mimarisi incelendiğinde, su unsurunun yapıda bilinen diğer çeşmelerden farklı ele alındığı görülmektedir. Çeşme, sadece suyu bünyesinde tutan işlevsel bir hazne olmaktan uzaktır. Suyun çok sayıda lüleden geçerek bir dere gibi sürekli akması ve yalakta toplandıktan sonra uzun bir kanala geçmesi gibi tasarım ilkeleri, III. Ahmet'in Kağıthane'deki Sadâbad düzenlemesini (Cetvel-i Sim) akla getirmektedir (Saner 1996, 86).

1730 yılında Patrona Halil önderliğinde tahrip edilen Sadâbad düzenlemeleri I.Mahmut'un emriyle onarılrken, kentin diğer köşesinde, Beykoz'daki Tokat Bahçesi ve Tokat Kasrı'nın yeniden düzenlendiği ve bu çeşmenin yapımının da

yine bu dönemde istendiği bilinmektedir (Konyalı 1956, 2653). Çeşmenin mimari özelliği ve Sadâbad'taki bu yıkımlardan hemen sonra yapılmış olması, kişiliği ile Lale Devri eğlencelerine düşkün olan İshak Paşa'nın Cetvel-i Sim ve üzerindeki köşkleri anımsatan bir düzenleme yaptırmış olabileceğini açıklamaktadır (Saner 1996, 88).

Yine Osmanlı Mimarlığı içinde özellikle 17. yüzyılda, pek çok sayıda inşa edilen ve suyun tasarımın ana elemanı olduğu, içinden su akan ve dikmelerin taşıdığı geniş saçaklı, kırma çatılı köşkler İshak Ağa Çeşmesi ile benzerlikler taşımaktadır (Saner 1996, 87).

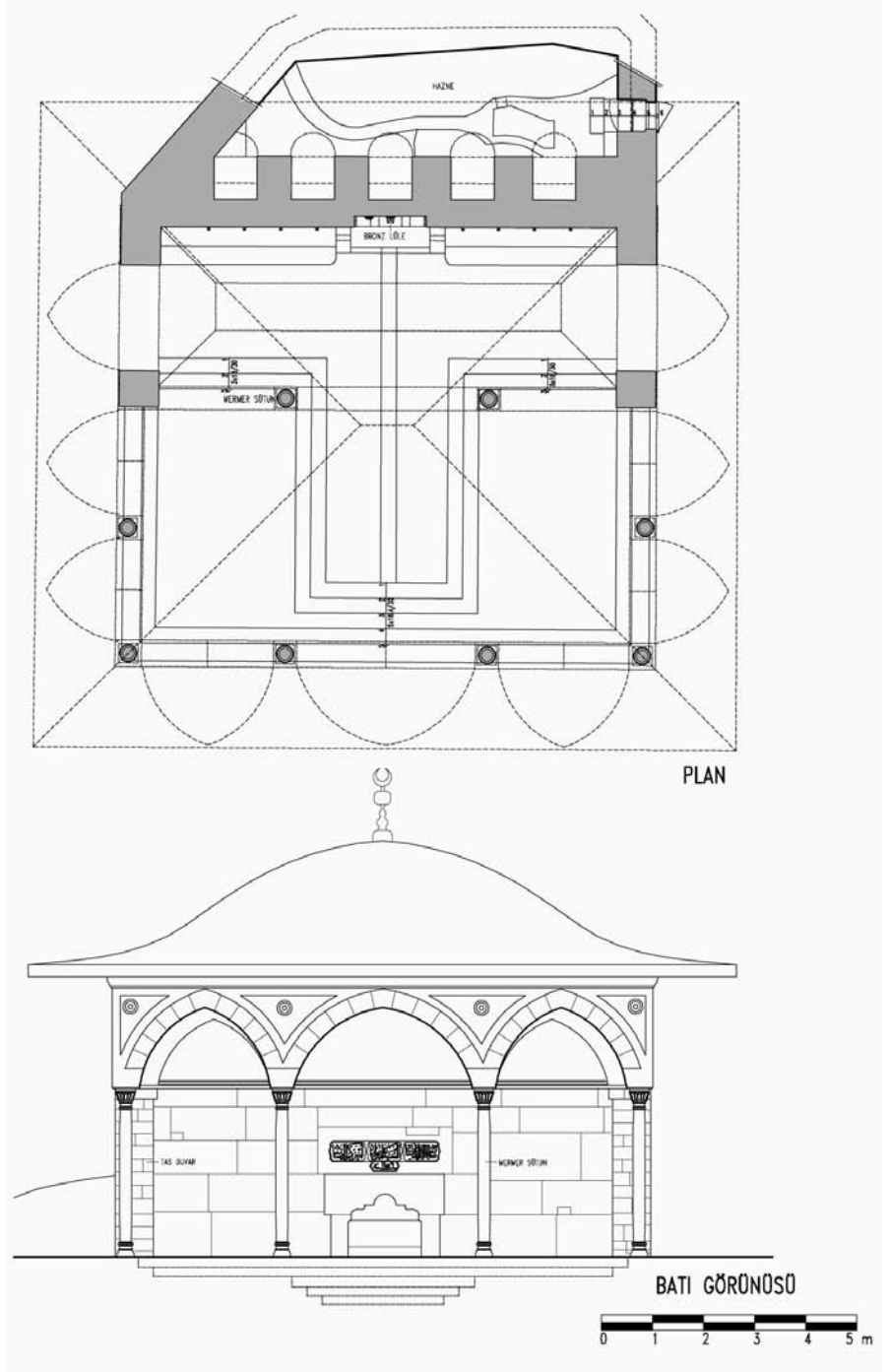
İshak Ağa Çeşmesi'nin, esinlendiği tüm mevcut tasarımlar gibi, içinde oturulup çeşitli eğlencelerin izlenebildiği bir bahçe, mesire yeri objesi olduğu, kent içi bir meydan çeşmesi olmadığı yazılı kaynaklarla da desteklenmektedir.

Çeşmenin yapımını isteyen I. Mahmud'un 1754 yılında İshak Ağa tarafından burada ağırlandığı ve verilen ziyafet sırasında cambazları izleyip, müzik dinlediği belirtilmektedir (Sakaoğlu 1994, 251). Yine 1797' de ölen şair İzzet'in de İshak Ağa Çeşmesi civarı için bir sahilnamede, kullanım canlılığı ve şenlikli bir yer olduğunu belirten ifadeleri vardır (Koçu 1956, 2640).

Çeşmenin bugünkü meydan çeşmesi konumuna gelmesi çevresinin zaman içindeki değişimin sonucudur.

Mimarî Özellikler

İshak Ağa çeşmesine ait, Raczynski'nin 1824 yılına ait kitabında, 1943 yılındaki fotoğraflarda şebekeli yan duvarların olmadığı görülmektedir. Bu kısımda mevcut sütunlar ayak olarak devam etmektedir. Bu ayakların yapılma nedeni büyük olasılıkla üst örtü ile ilişkili olup bu üst örtü de, günümüze ulaşan aynalı tonoz olmalıdır. Graviürde yer alan çeşme

mimarisi, Sadâbad ve suyun tasarıma önemli oranda katıldığı köşkerin mimarilerine bugünkü şekilden daha çok uymaktadır. Çeşmenin ilk yapıldığı dönemdeki bahçe içi konumundan uzaklaşıp, yakın çevresi yollarla çevrili, kent içi meydan çeşmesi konumuna geldiği

Şekil: 1
İlk yapıma ait restitüsyon çizimi
(Binan, Çobancaoğlu,
Cantimur tarafından
hazırlanan proje, 2002)

dönemde, arka yol kotunun yan kuzey-güney cephelerinin çevre zemin kotu çeşme zeminine göre yukarıda kalmaktadır. Bu nedenle, ayakların arası şebekeli duvara dönüştürülerek, oluşturulan duvarlardaki şebekeli açıklıkla görsel devamlılık sağlanarak, yola göre çeşme korunaklı hale getirilmiştir.

Çeşme gravürü incelendiğinde sütunların ve başlıkların günümüze ulaşan biçimde olduğu ve sütunlar arasında yer alan kemerlerin sivri kemer olduğu görülmektedir. Çeşmenin inşa edildiği dönem Barok Dönem'in başlangıcı olup, bu dönemde kemerlerin sivri kemer şeklinde yapıldığı örnekler bulunmaktadır (*Kuban 1954, 126*). Yine gravürde bu kemerlerin kesme taş olarak inşa edildiği gözlemlenmektedir (*Şekil 1*).

İlk inşa edildiği dönemde sivri olan kemerlerin daha sonra yıkılıp, yerine yarım daire kemerlerin yapılmış olması olasıdır. Barok Dönem'e ait kemer şekli olan yarım daire kemerlerin yapılmış olmasından yola çıkarak, bu onarımın en geç 19. yüzyılın ilk çeyreği ya da yarısında yapılmış olduğu söylenebilir. Yapıldıktan kısa bir süre sonra gereken bu kapsamlı onarım, çeşmenin deprem gibi büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmış olabileceğini düşündürmektedir. Mimarî özelliklerini değiştiren tahribatın, 1 Mart 1855 tarihli İstanbul ve Bursa'yı etkileyen deprem sonucu olması olasıdır (*Cezzar 1963, 391-392*). Gravürün yer aldığı 1824 tarihli kitapta çeşmenin sivri kemerli oluşu bize çeşme mimarisini değiştiren onarımın bu tarihten sonra yapıldığını belirtmektedir. Çeşmenin iki sütununda günümüzde de varolan demir bileziklerin bu onarımdan sonra konulmuş olması (*Resim 17*), yapının büyük bir hasar geçirdiği olasılığını vurgulamaktadır.

İlk yapıma ait kemer biçimlerinin sorgulanmasında diğer bir yaklaşım ise,

gravürlerin gerçekleri tam olarak yansıtmadıkları ile ilişkili olarak açıklanabilir. İstanbul, 19. yüzyılda Batılılar için izlenim değeri yüksek bir obje haline gelmeye başlamıştır. Bu şehre eklenen yeni kimlik, elçi veya zenginlerin koruması altında olmayan sanatçıları da kente çekmiştir. Bu yüzyılda kenti ve Osmanlı geleneklerini yansıtan gravürlerin Avrupa'da yüksek fiyatla alıcı bulmaları sonucu seyahatnâme ve gravürler art arda basılmıştır (*Arslan 1992, 20*). İstanbul'u konu alan gravürler arasında hayali olanlara rastlamak mümkündür. İshak Ağa Çeşmesi'nin çiziminin yer aldığı kitabın yazarı Raczynski (1824), II. Mahmud döneminde kente seyahatnâmesini resimleyen sanatçı arkadaşı ile birlikte gelmiş ve İstanbul'un anıtsal yapılarını resmetmiştir.

19. yüzyılda yoğun olarak resmedilen çeşme ve sebiller tamamen İslam / Arap / Hint / Moresk, kısacası Doğu Üslubu içinde değerlendirilmiştir. Bugün Barok ve Rokoko olarak değerlendirilen motif ve uygulamalar, Avrupalılar için o dönemde bu tür bir anlam ifade etmemiştir (*Arslan 1992, 248*). Bu yaklaşım doğrultusunda gravürde, çeşme kemerlerinin gerçekte olmadığı biçimde doğru tarzda, sivri kemer şeklinde resmedildiği açıklaması yapılabilir.

Gravürde suyun aktığı lülelerin olduğu alanı iki yandan çevreleyen şebekeli duvarların olmaması, gravürün tamamen gerçeği yansıtmadığını düşündürmekteyse de, bu durum küçük bir ayrıntı değil, mimaride oldukça önemli bir farklılık olup, aynı şey kemer biçimleri için de geçerlidir. Gravürde çeşme, geniş saçaklı ve çatı örtüsü ahşap konstrüksiyonlu eğrisel örtü biçimindedir. Örtü kaplamasının kurşun olması olası olup, üstünde alem yer almaktadır.

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

II. 1940'lı Yıllara Ait Özellikler Konum Ve Çevre Özellikleri

19. yüzyılın başında, çeşmenin önündeki iki ağacın arasında yol seviyesinden aşağıda bir çeşmenin daha olduğu ve burada hayvanların sulandığı, daha sonra yol düzenlemesi sırasında bu ikinci çeşmenin yok edildiği belirtilmektedir.

Aynı kaynakta, bugün mevcut olan çeşmenin doğu cephesinde üst kattaki yolda, ahşap, iki odalı bir mektebin varlığından söz edilmektedir. Bu mektebin 1319 Rumî yılı 19 Ağustos gecesi (1 Eylül 1903) cülûs şenliği yapılırken karşısındaki evden çıkan bir yangında yandığı ve sonradan çeşmenin arkasına iki ahşap

Resim: 2

Genel görünüş

Resim: 3

Kemer ve saçak altı görünüşü

Resim: 4

Güney cephesi

Resim: 5

İç görünüş

(İst. Arkeoloji Müzesi

Encümen Arşivi, 1943)

Resim: 6

Resim: 6
Tavan ve sütun görünüşü

Resim: 7
Ön kısım tavan görünüşü
(İst. Arkeoloji Müzesi
Encümen Arşivi, 1943)

Resim: 7

dükkanın yapıldığı belirtilmektedir (Konyalı 1956, 2655).

Bu ifadelerden çeşmenin etrafında yapılaşmanın olduğu, yollarla çevrelediği ve meydan çeşmesi konumuna gelmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yüzyıla ait görsel dokümanlar 1943 ve 1947 yıllarında çekilmiş fotoğraflardır. Fotoğraflar incelendiğinde çeşme etrafında ahşap yapılaşmanın olduğu ve yakın çevresinin granit parke taş ile kaplandığı görülmektedir (Resim 2, 3, 4, 5, 6, 7). Çeşme çevresindeki zemin kötü günümüzdekine göre yaklaşık 50 cm. yukarıda olup günümüzde de var olan kanal kapakları görülmektedir. Bu tarihlerde çeşmenin atık suyunun Sümerbank'ın Hünkar İskelesi'nde varolan Deri ve Kundura Fabrikası'na gittiği kaynaklarda belirtilmektedir (Konyalı 1956, 2654).

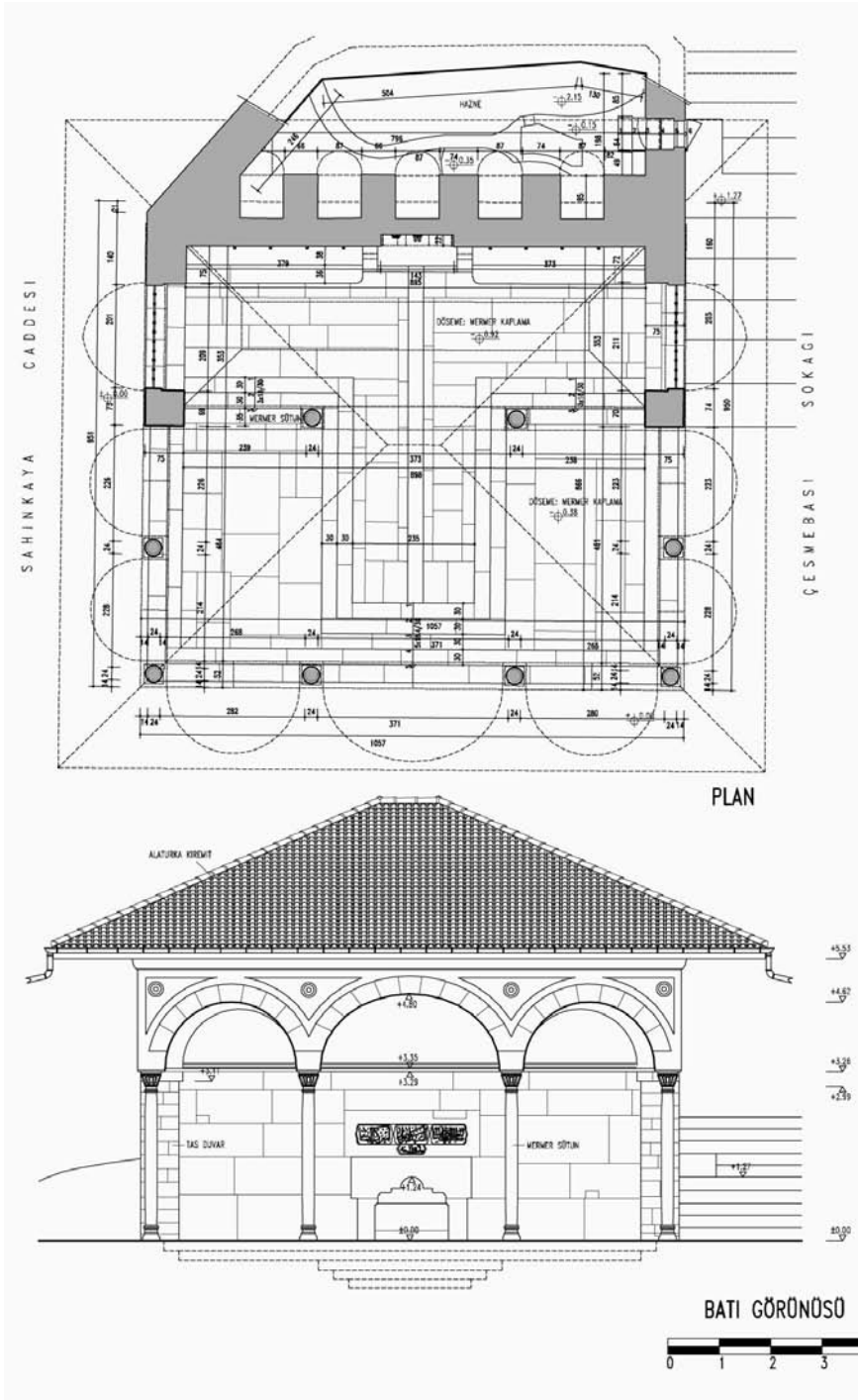
Çeşmenin yakın çevresini gösteren 1960 yılına ait haritada (Şekil 2), batısında günümüzde park olan alanın da yol olduğu ve yollarla çevrili meydan çeşmesi konumunda olduğu görülmektedir.

Mimarî Özellikler

İshak Ağa Çeşmesi'ne ait bulunan eski görsel malzemelerden bir bölümü 1943 (Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi), diğerleri 1947 (Affan 1993) yılına ait fotoğraflardır (Resim 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14). Her iki yıla ait fotoğraflar incelendiğinde, çeşmenin mimarisinin bu yıllar içinde değişmediği görülmektedir. Bu yıllara ait fotoğraflarda çeşme Barok-Rokoko Üslubu'na uygun bir mimari göstermektedir. Bu fotoğraflara göre çeşme yapısı, kemerler ve çatı örtüsü hariç günümüze ulaştığı biçimdedir.

Şekil: 2
El çizimi harita,
İstanbul Atatürk
kitaplığı, 1960

Şekil: 3
1940'lı yıllara ait restitüsyon
çizimi
(Binan, Çobancaoğlu,
Cantimur tarafından
hazırlanan proje, 2002)

Fotoğraflar incelendiğinde, sütunların taşıdığı kemerlerin yarım daire olduğu görülmektedir. Bu kemerler ve üst örtü, ahşap konstrüksiyon üzeri bağdadi çıtalı olup üzerleri sıvanmıştır. Çeşme lülelerinin bulunduğu, üst örtüsü tonoz

olan kârgir kısmın, iki yanında şebekeli duvarlar yer almaktadır. Şebekelerin üzerindeki kemerlerin biçimi 1824 tarihli gravürdeki gibi sivri kemerdir. Yine fotoğraflar incelendiğinde yapının saçaklarının altının çitasız basit şekilde kaplandığı görülmektedir. Çatı üst örtüsü olarak oluklu kiremit (alaturka kiremit) kullanılmıştır. Geniş ahşap saçakların, ağır üst örtü nedeniyle yer yer sarkmış olduğu gözlenmektedir. Aynı fotoğraflarda çeşmenin, yarım daire kemerler yanında, rozetler, floral bezemeler, mermer taklidi sıvalar ve stilize deniz kabuğu şeklindeki sütun başlıkları ile Barok dönem özellikleri taşımakta olduğu görülmektedir. Deniz kabuğu stilizasyonu olarak kabul edilen sütun başlıkları 1745 senesi civarında yapılan binalarda görülmektedir (Kuban 1954, 125). Aynı sütun başlıkları İshak Ağa'nın Bina Emini olduğu Ayazma Camisi'nde de mevcuttur. 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Mimarisi'nin geleneksel formları sivri kemerler, mukarnaslı başlıklar ve genellikle düz saçaklar, hafif silmeler olmakla birlikte 1728'de yapılan III.Ahmet, Üsküdar, Tophane, Azapkapı, Kabataş, Hekimoğlu Ali Paşa çeşme ve sebilleriyle devam eden yapılarda Barok ve Rokoko etkiler gözlenmektedir. Sular İdaresi 1948-50 yıllarında çok bakımsız olan bu çeşmeyi onarmıştır (Saner 1996, 86). Daha önceden üç defa onarılmış olduğu belirtilen çeşmenin her onarımında, üstüne yeni bir badana çekilmiş ve kalem işlerinin yenilenmiş olduğu Konyalı tarafından belirtilmektedir (Konyalı, 1956). Yazılı ve görsel kaynakların incelenmesi sonucu, yapının 1948-50'lerde, Ayverdi tarafından kapsamlı bir onarım geçirdiği ve bugünkü şeklini aldığı anlaşılmaktadır (Resim 11,12,13,14,15,16,17).

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Çeşmeye bugünkü görünümünü veren 1948-50'lerde yapılan onarımda, yapının sütun başlarına kadar yıkılıp, bugünkü çift merkezli teğet kemerleri ve saçaklarıyla betonarme olarak yapıldığı sonucuna varılmıştır. Çeşme haznesi duvarı bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla örgü sistemi ile oluşturulmuştur. Hazne üstü döşemesi altıgen pişmiş toprak malzeme ile kaplanmıştır. Çeşme binasının tavan, saçak ve duvar süslerinin badanaların altından çıkartılıp, yeni süslemenin bunlara göre yapıldığı Konyalı'da ifade edilmekle birlikte (*Konyalı 1956, 2655*), 40'lı yıllara ait fotoğraflarda süslemelerin farklı olduğu gözlenmektedir.

İshak ağa çeşmesi'nin günümüz özellikleri

Konumu ve Çevre Özellikleri

Bugün, Beykoz eski iskele meydanının

karşısında yer alan Mehmet Yavuz Caddesi ile Şahinkaya Caddesi'nin kesiştikleri yerde, 53 Pafta, 1 Parsel, 363 no'lu Ada'da İshak Ağa Çeşmesi yer almaktadır. Günümüzde çeşme arkasında hazne üzerinde, yüzyıl başında varolan iki ahşap dükkan yoktur. Çeşme, geleneksel doku ile çevrelenmiş olup çevresindeki konutların, zemin katları dükkan şeklinde düzenlenmiştir. Çeşmenin önündeki tarihi ağaçları da içine alan bir park düzenlemesi yapılmıştır.

Mimarî Özellikleri

Yapının gördüğü son tamir 1986 yılında Beykoz Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir (*Karakaya 1994, 195*). Yapının ilk yapımından günümüze değişmeden ulaşan kısımlarının, çeşme aynası, lüleler ve bu kısmın üzerindeki aynalı tonoz, sütunlar ve sütun başlıkları

Resim: 8

Batı görünüşü, 2002

Resim: 9

Kuzeybatı görünüşü,
2002

Resim: 10

Çeşme saçağının,
Kuzeydoğu ucu, 2002

Resim: 11

Kuzey görünüşü, 2002

Resim: 12

Resim: 13

olduğunu söyleyebiliriz. Yapı, gerek mimari, gerekse konum ve çevre özellikleri olarak ilk yapımından günümüze çok değişmiştir (Şekil 4). Çeşme, makalenin hazırlandığı Mayıs 2002’de, atık suyunun gittiği kanalların tıkanmasıyla, sık sık su

basması sonucu zeminden tahrip olmuştur. Ayrıca çevresinde yer alan yollardaki yoğun trafik nedeni ile günümüzde de yapısal ve malzeme boyutunda tehdit altındadır. Araç çarpması ile sol yan cephedeki saçak ucu parçalanmıştır. Yapısal açıdan büyük bir sorun görünmeyen çeşmede, yoğun malzeme tahribatı tespit edilmiş olup mevcut kalem işlerinde yer yer dökülmeler meydana gelmiştir.

Çeşme bugünkü özellikleriyle incelendiğinde, Osmanlı Klasik Dönem özellikleriyle Barok üslubun bir arada bulunduğu bir görünümdedir.

Çeşme aynası ve yan duvarların üzerini örten aynalı tonoz orijinal olmalıdır.

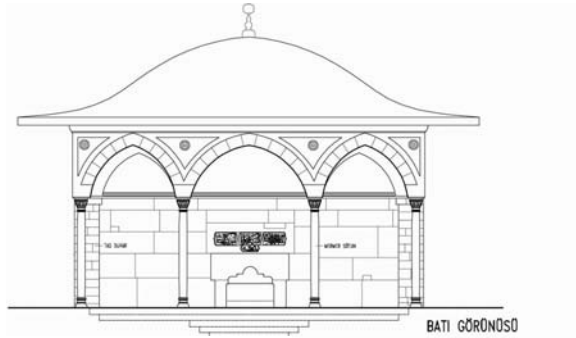
Mermer sütunlar, sütun kaideleri, başlıkları ve çeşme aynasında Barok Dönem Üslup özellikleri gözlenmektedir. Kemerler ise Osmanlı Klasik Dönem özelliği taşıyan çift merkezli teğet kemer biçimindedir (Şekil 5).

Resim: 12
Batı cephesi
saçak altı, 2002

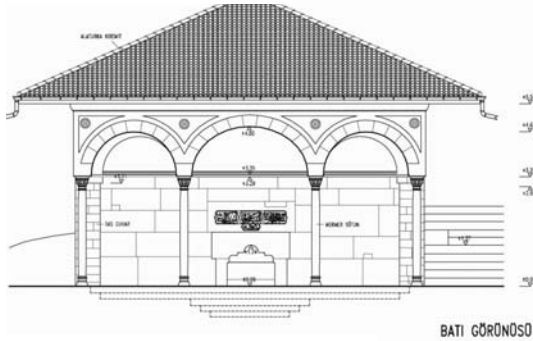
Resim: 13
Çeşmenin iç
görünüşü, 2002

Resim: 14
Güney görünüşü,
2002

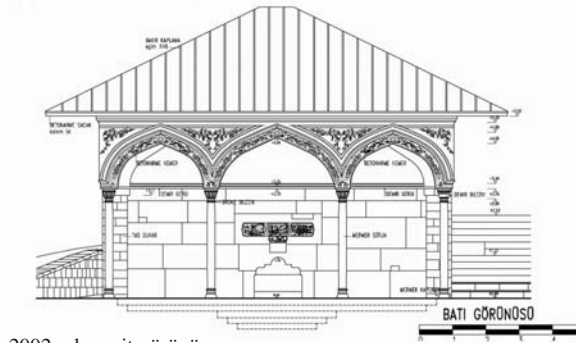

ilk yapıma ait (1746) görünüş

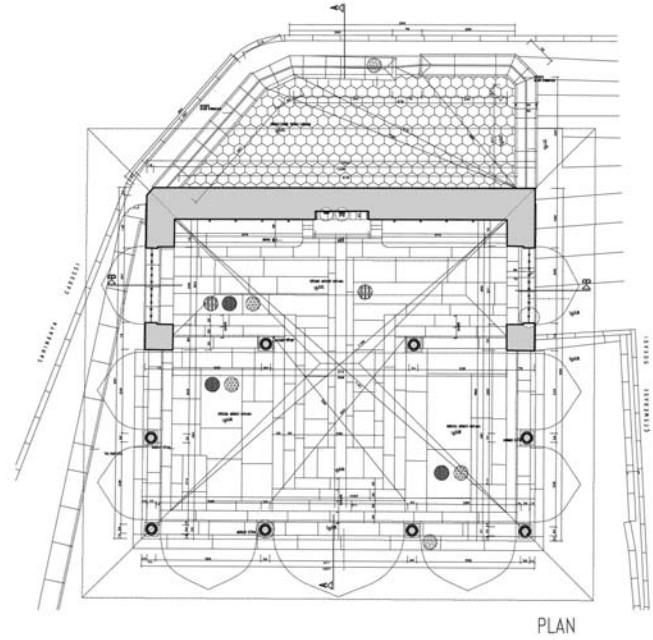

19.yy sonu-1950 arası ait görünüş

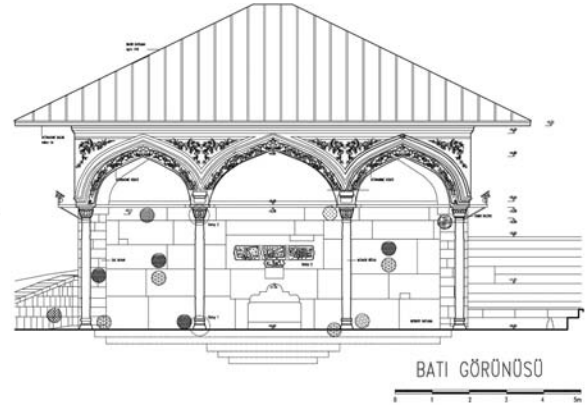

2002 yılına ait görünüş

Şekil: 4

PLAN

BATI GÖRÜNÜŞÜ

Şekil: 5

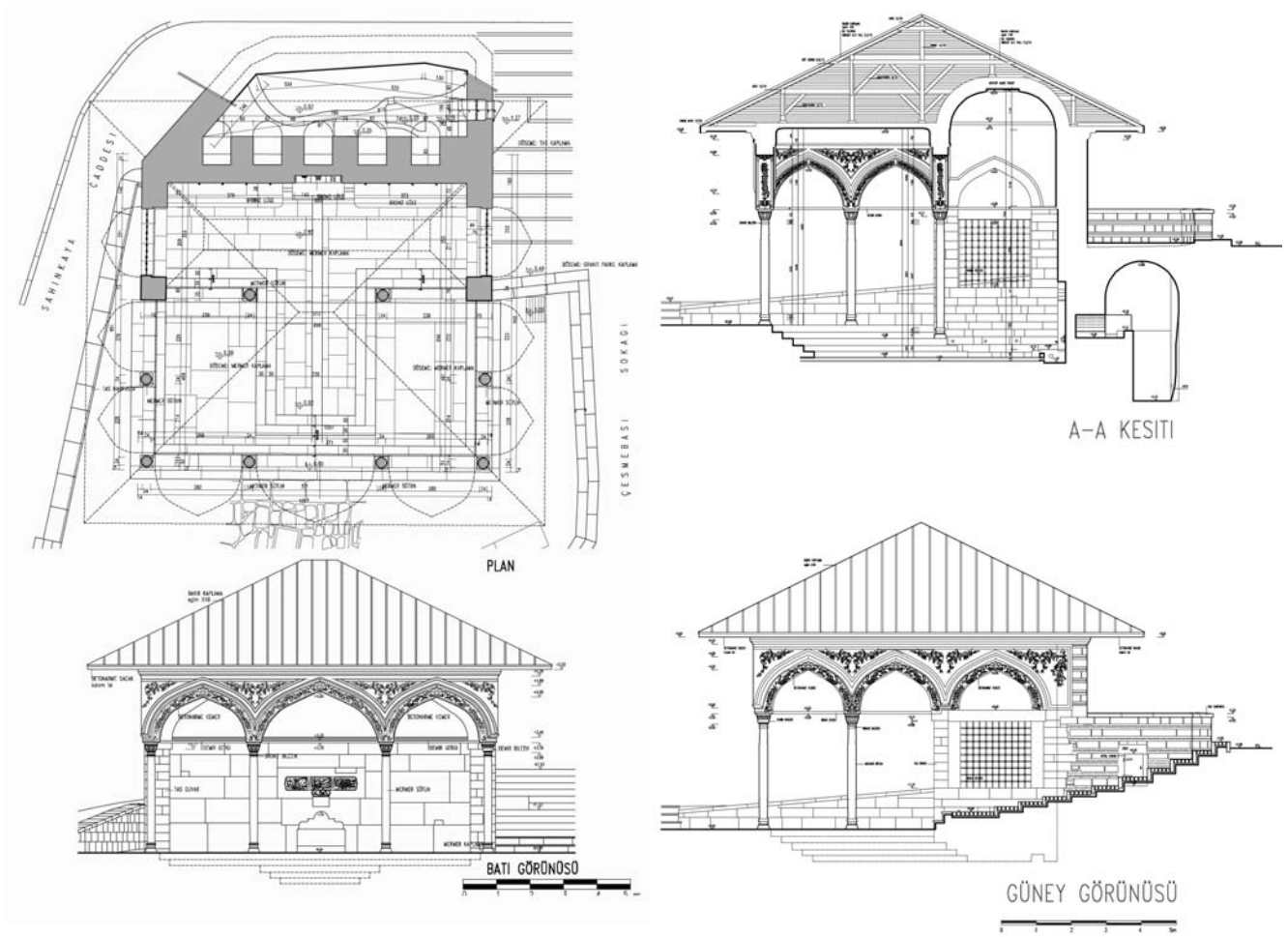
Sonuç

İshak Ağa Çeşmesi'ni konu alan bu çalışmada, 1824, 1943, 1947 yıllarına ait gravür ve fotoğraflardan elde edilen bulgulara dayanılarak yapının evreleri ortaya konulmuştur. Çeşmenin tarihsel süreç içinde çevresi ve mimari özellikleri ile değişim geçirdiği görülmektedir. Mesire yeri objesi görünümünden kent içi meydan çeşmesi konumuna gelen yapı, 1948-50 yılları arasında yapılan onarım (Saner 1996, 86) sonucu bugünkü görünümünü almıştır.

Çeşme bugün, sonradan yapılmış eklemelerle orijinal kârgir kısımların bütünleştiği bir görünümde. Çeşmenin günümüze değişmeden gelen mimari elemanları; çeşme aynası, lüleler ve bu kısmın üzerindeki aynalı tonoz, sütunlar ve sütun başlıklarıdır. Yapının restorasyonu gündeme geldiğinde, restorasyon yaklaşımı saptanırken yardımcı disiplinlerden yardım alınmıştır. Statik uzmanı tarafından hazırlanan taşıyıcı sistem raporunda mevcut

Şekil: 4
Cephesi
çözümlemesi

Şekil: 5
Hasar tespiti yapılmış
2002 yılındaki durumu
(Binan, Çobancaoğlu,
Cantimur tarafından
hazırlanan proje, 2002)

Şekil: 6

Şekil: 6
Restorasyon projesi
(Binan, Çobancaoğlu,
Cantimur tarafından
hazırlanan proje, 2002)

betonarme oluşumun yapının bünyesinden sökülmesinin yapıya büyük zarar vereceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, mevcut sistemin sökülmeden gerekli onarımlarla korunması daha uygun bulunmuştur. Bu doğrultuda çeşmenin günümüze ulaşan şekliyle yapıya zarar veren şartlar ortadan kaldırılıp, daha fazla bozulması engellenerek, restore edilmesi düşünülmüştür (Şekil 7).

Bu restorasyon kararı, yapının tarihsel süreç içinde gelişebilen bir ürün olduğu kabulüyle de uyumlu olarak gerçekleştirilmiştir.

Bütün restorasyon çalışmalarında da, yapıların evrelerinin irdelenmesi, sağlıklı restorasyon kararları için gerekli şart olmalıdır ve bu çalışma, bu yaklaşım doğrultusunda hazırlanmıştır 1

* İSKİ-MSGSÜ İşbirliği ile döner sermaye kapsamında İshak Ağa Çeşmesi'nin; rölöve-restitüsyon-restorasyon projeleri Prof. Ataman Demir koordinatörlüğünde, Doç. Dr. Demet Binan, Yrd. Doç. Dr. Tülay Çobancaoğlu, Arş. Gör. Burcu Büken Cantimur'dan oluşan proje ekibi tarafından hazırlanmıştır. İstanbul III numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 6.3.2002 tarih ve 12795 sayılı kararı ile projeler onaylanmıştır.

KAYNAKÇA

- Affan, Egemen. 1993. *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, Arıtan Yayınevi, İstanbul
- Akıllı, Hüseyin. "Taş Eserlerin Tahribatına Neden Olan Etkenler", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, S. 6, s. 129-135.
- Arslan, Necla. 1992. *Gravür ve Seyahatnamelerinde İstanbul*, İstanbul
- Ashurst, John. 1997. *Cleaning Stone and Brick- Technical Pamphlets 4*, London, S.P.A.B.,
- Ayverdi, C.E., *Türk Sanatı Tarihi, III. Fasikül*, Maarif Basımevi, İstanbul, s. 237
- Binan, Demet. 1994. *Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Y.T.Ü.Yay., İstanbul
- Bayrak, Orhan. 1962. *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, Remzi Kitapevi*, İstanbul
- Cezzar, Mustafa. 1963. "Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar Ve Tabii Afetler", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri*, İstanbul
- Çeçen, Kazım. 1984. *İstanbul da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İ.T.Ü, İnşaat Fakültesi Yayını, İstanbul
- Çobancaoğlu, Tülay. 1988. *Tarihi İstanbul Çeşmelerinin İncelenmesi ve Korunması Konusunda Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Ersen, Ahmet. 1991. *Taş Koruma Kurumu ve Uygulamalarının Evrimi*, Basılmamış Araştırma
- Eyice, Semavi. 1933. "Çeşme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, s. 277-287.
- Güleç, Ahmet. 1989. "Ayasofya Müzesi, Eski Aşevi Kapılarında Koruma Uygulaması", *İnşaat*, S.29, s. 44-48.
- İnciciyan, P. G. 1956. *XVIII. Asırda İstanbul*, İstanbul Matbaası, İstanbul
- Karakaya, Enis. 1994. "İshak Ağa çeşmesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, s.194-195.
- Koçu, Reşat Ekrem. 1956. "Beykoz", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, s. 2640.
- Konyalı, İ.Hakkı. 1956. "Beykoz İshak Ağa Çeşme-i Kebiri", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, s. 2652-2655.
- Kömürcüyan, E.K. 1988. *İstanbul Tarihi 17. Asırda İstanbul*, İstanbul
- Kuban, Doğan. 1954. *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul
- Nirven, S. N. 1946. *İstanbul Suları*, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul
- Ogan, Aziz. 1935. "Beykoz 'da İshak Ağa Çeşmesi ve Boğaziçi'nin Eski Su Tesisleri", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul
- Ortaylı, İlber. 1986. "İstanbul da Barok", *Tarih ve Toplum Dergisi*, İletişim Yay., S. 28, Cilt 5, İstanbul, s. 215-218.
- Raczynski, H. 1824. *Malerische Reise*, Breslav, s. 73.
- Sakaoğlu, Necdet. 1994. "Mahmud I", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, s. .251.

- Saner, Turgut. 1996. "Beykoz'da İshak Ağa Çeşmesi", *Semra Ögel'e Armağan Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, İstanbul, s. 85-89.
- Tanışık, İ. Hilmi. 1945. *İstanbul Çeşmeleri*, C.II, İstanbul Matbaası, İstanbul

Resim Kaynakları

- İSKİ-MSÜ işbirliği ile döner sermaye kapsamında İshak Ağa Çeşmesi; Prof. Ataman Demir koordinatörlüğünde, Doç. Dr. Demet Binan, Yrd. Doç. Dr. Tülay Çobancaoğlu, Arş. Gör. Burcu Büken'den oluşan proje ekibi tarafından hazırlanan rölöve restitüsyon-restorasyon projeleri